

עקירה

"...האכרים נוטים יותר אחרי התימנים, מפני ששכר התימני קטן משכר הפועל האשכנזי" ("ברור דברים", י. סמילנסקי). אז תימנים הובאו לכינרת ב־1912 כ"פועלים טבעיים". ישבו 20 שנה בביצה, יבשו אותה, עבדו את הארמה וקברו את מתייהם הרבים. ב־30', בלחץ אנשי קבוצת כינרת וראשי הישוב הם אולצו לעזוב ופוננו למרמורק, היום שכונה ברחובות. לחגיגות 80 שנה לחצר כינרת הם לא הוזמנו. אהרוניק ישראלי, מבני המייסדים, אומר: "היה ברור שאין מקום לשני ישובים ושכינרת נשארת". עמירם אידלמן מכינרת שואל: "מה היה כל־כך ברור?", ונתנאל מרגלית ממרמורק מבקש: "רק שיגידו מה קרה באמת".

מאת תלמה ארמון

למים החלקים. הכינרת הכלואה בין ההרים נראתה כמו תכשיט מורכב שעוצב בידי כוח שמקורות עוצמתו מסתוריים.

מעבר למודעות היופי פרפרה התרגשות אחרת אצל עדנה, גננת מעשרת שליד גררה. תמיד ידעה שאבא שלה הגיע לכינרת יחד עם הוריו ממחוז שרעב שבתימן כשהיה ילד בן שבע. שבחרותו ניפץ אבנים לסלילת כביש טבריה־צמח. שסבא שלה יבש את ביצת כינרת, וסבתא שלה מתה בקדחת על שפת ים כינרת, ששניהם קבורים בבית הקברות היחסני של כינרת. אבל בתולדות עם ישראל בארצו, כפי שעדנה למדה אותו, כל זה לא היה כתוב. גם בתוכניות הטלוויזיה האחרונות שפארו את חגיגות 80 שנה לחצר כינרת לא רואיין תימני חלוץ. עדנה טיפחה תקווה קטנה שאולי הפעם, בסיוור הלימודים הזה, אבא שלה יוזכר באיזו גירסה כמרדישמית, ולו בהרצאה קטנה באוויר הפתוח, לפני קומץ סטודנטים.

אבל המדריך שהראה להם גם את אוס־ג'וני, אתר ראשוני של מופת לדכקות במטרה, לא אמר דבר, ואיש לא הזכיר עוד את התימנים שישבו בכינרת.

עד שהגיעו לבית המוטור. שם הושיב עמירם את חניכיו המיוזעים סמוך למבנה המשתחזר, והתחיל לדבר על תימני כינרת שהובאו למקום כ"פועלים טבעיים" ב־1912, לפי החלטת ראשי הישוב, ישבו 20 שנה בביצה הסמוכה לשפך, יבשו אותה, סיקלו את האבנים ועקרו את הסידראות, עיכדו שמונים דונם למחיתם ושיווקו תוצרת לרמשק, בנו לעצמם חושות וקברו את מתייהם הרבים, ואולצו לכסוף לעזוב ב־1930, בלחץ אנשי קבוצת כינרת וראשי הישוב. עם מטען מודחק של מרירות פונו למושב מרמורק שהוקם במיוחד בשבילם על אדמות הכפר הערבי זרנוגה, והיה לשכונה ברחובות, עם קום המדינה.

עדנה: "ככל שעמירם דיבר, הרגשתי שאני נחנקת. אבא לא סיפר לי מעולם על נסיבות המעבר למרמורק. היום אני מבינה שהוא התבייש בפרק הזה בחייו, שהוא לא מסוגל לדבר על זה. ידעתי שהוא נוסע כל שנה לשבוע־שבועיים לטבריה, שהוא עולה

כשעמדו למעלה, במצפה המשקיף על עמק הירדן, זרק מישהו שאלה: ומה עם התימנים שישבו בכינרת? עדנה מימון לבית צאירי הזניקה מבט מצפה אל המדרוך שהכירו כאותו בוקר בקמפוס כינרות. הוא היה מדרוך מחליף. המדרוך הקבוע ממכון אבשלום חלה באותו יום, והזעיקו את עמירם אידלמן, בן קבוצת כינרת, שהתעלם מהשאלה שאבדה במורד ההר, והמטיילים החקרנים ירדו לעבר ביתניה תחתית. אידלמן היה צריך לתת לתלמידי ארץ־ישראל את מסלול ההתיישבות יבנאל־כינרת. עכשיו התבוננו בשדות המשתפלים אל כינרת המושבה וכינרת הקבוצה, והלב התפעל מרוגע הדקלים הרחוקים סמוך

"אז אני אומר לאבא: תביט, האנשים האלה, כנראה הם שוכחים. אמר: זה לא מהיום, אנחנו נישכחים עוד מהיום שהם עצרו אותנו בדרך צמח ואמרו: תגורו פה בכינרת".

(יוסף מרגלית, בספר "סעי יונה, יהודי תימן בישראל").

רח' כנרת

שלושה דורות: סעדיה צעירי, בתי עדנה ונכדתו שירית, בת 14 (בצילום המרכזי). בביה"ס הכינה שירית עבודה על שורשי המשפחה. בצילום הקיצוני מימין: מרים ויפת כוכבי. למעלה: שלט רחוב במרמורק ולמטה – נתנאל מרגלית (הצילומים: ראובן קסטרו).

לקברים בכינרת, אבל לא יותר מזה".
 עמירם אירלמן, סטודנט בן 40 ללימודי ארץ-ישראל באוניברסיטת חיפה, יודע יותר מזה. והידיעה מענה אותו. הוריו לא נימנו עם מייסדי כינרת כחצר כינרת, אבל הם היו מוותיקי הישוב, ושניהם קבורים באותו בית-קברות, לא רחוק מקברי הסבים של עדנה. "שלושה חודשים לפני שאבא שלי נפטר, הוא אמר לי: היה כאן סיפור עם התימנים שלא נחקר. הבנתי ממנו שבעניין הזה היתה כרוכה אינטימיות, שהיו הרבה מאמצי טיוח. שחשוב לגלות למען הדורות הבאים. קיבלתי על עצמי את משימת המחקר בנושא הזה, כצוואה".

אירלמן הלך למוקי צור, מומחה בתולדות העליה השנייה והשלישית, דמות בולטת בתנועה הקיבוצית וחבר עיגלגב. "מה שהוא סיפר לא הספיק לי. הלכתי לחברים פה בכינרת, שידעתי שהם יודעים. רבים לא רצו לתת לי חומר שהם מחזיקים. לארכיון יש לי גישה חופשית ושם מצאתי הרבה מסמכים. גם אהרונק ישראל, הבן של בניציון ישראלי, ממיסדי קבוצת כינרת, עזר לי הרבה, למרות שהוא מתרגם את העובדות אחרת ממני. אף אחד לא אמר לי בגלוי לעזוב את הנושא, אבל לא מעוררים אותי. ואחד ממיסדי הקבוצה אמר לי שהוא לא מוכן בשום אופן שאפרסם משהו בנידון אם זה לא עובר ביקורת שלו.

נסעתי גם למרמורק. אבל בבית אחד שמעו שאני מכינרת והראו לי את הדלת, ובבית השני הייתי צריך להצות חומה של חשדנות. ראיתי שם את הדקלים בחצרות, ואת רחוב כינרת. פגשתי שם שלוש נשים שנוודו אחרי 1930 וניקראות כינרת, שמעתי על הבנים ששמו תומר, ונזכרתי איך הסבירו לי בעמק שהתימנים לא היו קשורים לכינרת, ולכן היו צריכים ללכת".

הלהט שלו לחשוף את הסיפור הזה, מעורר תמיהה. למה הוא עושה את זה?

"זה כואב לי. אני מרגיש חלק מגוף שדפק גוף אחר, שחטא לו, גם אם זה לא היה מרצוני. אז אי אפשר לכפר על החטא הזה, אבל צריך לגלות, מפני

התרחשה כבר בשנות ה'80 של המאה ה'19, אך איש מהם לא רצה לצאת לשליחות הזאת. הוחלט ששמואל יבנאלי, עסקן פועלים, ייצא בחיזוק מכתב מראשי הרבנים בארץ.

יבנאלי ידע איך להתקרב אל התימנים. תחילה ישב בעדן, גידל זקן ופיאות, וכשנראה כמותם, יצא רכוב על חמור, מצוייד בכיפה וטלית, לתוך הארץ. "עמד לפניך בחור גבוה זקוף קומה, צבע עורו כהה, כמעט צבע תימני. מבע הופעתו רציני-מרוכז, דומה כאילו הוא מכיר תמיד באחריות הנעשה... איש לא החמיר על עצמו כמוהו" (זכרונות יהושע פלדמן).

ויבנאלי ידע גם מה לומר לתימנים. משיחותיו לא הוטלה בספק. "מבשר אנוכי לכם על הגאולה כי קרובה היא", כך פנה אליהם, כפי שדיווח אהרייכו, "כל חלק מארמת ארצנו שיריים עבריות מעבדות אותן, הרי ניגאל!... עכשיו אתם מחוייבים להכניס כוחות לארץ. את מבחר בניכם, את הטובים והיקרים שילחו לעלות ולבנות את הארץ. אם פה תשבו לחכות עד שאחייכם שם בארץ יכינו לכם חיים טובים – אוי לכם!"

התימנים ניפעמו. איש מהם לא היה חקלאי. הם עסקו באריגת בדים, בצורפות, בקדרות, הם היו סופרי (המשך בעמוד הבא)

שהתופעות הכמעט-אנטישמיות אצלנו לא התחילו מהיום, אבל הן נמשכות היום. ככה התייחסו למרוקנים, וזה היחס לאתיופים היום. גם הם הלכו דרך ארוכה של תלאות עד הנה, וטראי איזה יחס הם מקבלים. אי אפשר להסתיר דבר לנצח. ככל שאתה מטיית, בסוף הדבר מתפוצץ לך בפרצוף".

•
 "ובאותם הימים התרחשה הצעה. אנשים באו ונעלמו בחדר לפני מן החדר. סוגרים שלא כרגיל את הדלת, משיחים בלחש. רזילי, רזילי". לפי יומנו של מזכיר המשרד הארץ-ישראלי, יהושע פלדמן, אלה היו הנסיבות שבהן הוחלט בסוף 1911 על שיגור שליח לתימן שידבר על לב יהודיה שיבוא לעבד כאן את האדמה. "יודע לכולנו כי רבים מהחלוצים חרלו מעבוד באותה התלהבות שהיתה לפני... והאכרים נוטים יותר אחרי התימנים, מפני ששכר התימני יותר קטן משכר הפועל האשכנזי" ("ברור דברים", י.סמילנסקי). "בקרוב אותם פועלים שזה מקרוב הגיעו אף הם לארץ, התפתח רצון למצוא את 'הפועל הטבעי' היהודי... הם ראו בעולי תימן תחליף מתאים לאלפי הפועלים הערבים שהועסקו במושבות" (ניצה דרויאן, מקורות). תחילה פנו לדמויות בכירות בקרב עולי תימן, שכבר ישבו בשעריים ובירושלים (עליית תימנים

(המשך מהעמוד הקודם)

סת"ם, אבל כשיבנאלי הוסיף והזכיר להם ש"כל המהלך בארץ ישראל ארבע אמות נמחלו לו עוונותיו", אורו עיניהם. המשדר הארץ-ישראלי מימן מחצית הוצאות הדרך, ובלו להתעניין בעתיד המעשי של חייהם בארץ הניגאלת יצאו בעיקבות קריאתו של יבנאלי בדרך הים ובדרך היבשה. השליח קיווה להביא עימו בחורים צעירים וחוקים. לגבולות הארץ נכנסו משפחות שלמות, על נשיהן, זקניהן וילדיהן, כולם מותשים וחלושים מן המסע הארוך. כל רכושם היה ספרי קודש, שעליהם הגנו גם כשצורותיהם הושלכו מהאניה למי נמל חיפה.

התימנים שהגיעו לעמק הירדן פגשו חלוצים רווקים בני 25-18. מי מהם שאל אם נותנים אוכל גם לזקנים. ילדים לא ניראו בנוף הקשה. החורף הקר תקף אותם מיד עם בואם. "יום סגריר היה בואם והם כמעט ערומים. מכווצים מקור ורעבים... נורא היה להביט בפניהם, שהביעו פחד וצער עמוק. זקן אחד אמר לי בהאנחו: בחשיכה אנו הולכים, כיתומים היינו בארץ זו". (הפועל הצעיר, אדר, 1912).

הם חולקו כיו ישובי האיזור. 40 מהם הושיבו בכיתניה. היה שם חדר אחד, די גדול לשמש היום חדר אורחים מכובד, ואז שוכנו בו משפחות לדורותיהן, בצפיפות. חיי מחסור ומצוקה היו נורמטיביים בקונטקסט של התקופה. גם אנשי העלייה השנייה מרוסיה סבלו מרעב ומחלות. אבל התימנים תמיד סבלו קצת יותר. לשכרם קיבלו שני ביסליק ליום, כששכר הפועל המוסמך היה ארבעה ביסליק ליום. הם היו מטופלים בתינוקות שגועו בזה אחר זה בגלל מחלות שונות, בעיקר קרחת צהובה וקרחת שחור השתן. האחרונה תקפה במיוחד את התימנים. בסקר רפואי שנערך באיזור באותה תקופה נמצאה תפיחות טחול אצל מרבית תימני כינרת, עדות לקרחת כרונית. מספר החולים הכרוניים בקרב האשכנזים בדגניה וכינרת היה נמוך יותר.

אחרי שעזבו את ביתניה שוכנו התימנים בלב הביצה, מתחת לענני היתושים. מנהיג הקבוצה שבה מדובר, הרב דוד בן ישראל צאייר, התגורר עם עוד שתי משפחות בבית המוטור עצמו. שאר המשפחות גרו מסביב. המנוע השואב מים מן הירדן לשדות כינרת לא הופסק בשעות הלילה. הבניין כולו רעד מעוצמת הרעש. כשקבוצת כינרת גרה בבתי בזלת, תימני כינרת גרו בחושות טיט שבנו כסיוע כספי המשדר הארץ-ישראלי.

בהיותם לא מוגנים בחומה, כאנשי חצר כינרת, היו פרוצים לגנבים ולהתנכלויות של ערביי הסביבה וחיללים תורכיים, ששדדו מהם את מזונם. ובכל זאת נאחזו בקרקע העמק, עיבדו אותה, רחצו בכינרת, וידעו לשחות לא פחות טוב מבני החלוצים. אבל ההנחה המוטעית שגופם יסכיף לתלאות האקלים טוב מזה של יוצאי מזרח אירופה, טפחה על פני הכל. בהדרגה הם היו יוצרי בעיני אנשי העלייה השנייה, מפני שחולשת גופם חברה לנחישות רוח. כוחות הנפש שלהם הפתיעו. "הם מתו כזנבונים", נזכר אהרוניק ישראלי, בן 68, לשעבר מרכז משק כינרת, היום עוסק כתייעוד תולדות הישוב, כתחביב: "מכל דבר קטן הם מתו. אפילו בעיטה של פרידה, נפילה מסולם". אבל איש מהם לא האבד. איש לא כרה. עשר המשפחות שהתלכדו סביב הרב צאייר תקעו ציפורניים באדמה והיא וראו בה בית.

בתקופת מלחמת העולם הראשונה, כשהרעב החמיר, שהותם של התימנים בכינרת החלה להעיק על סובביהם האשכנזים. האדמה שעליה ישבו נדרשה לקבוצת כינרת הנבנית. בסוף המלחמה התקבלה החלטה לפנותם. אהרוניק ישראלי: "כולם הגיעו למסקנה שפשוט צריך להעביר את התימנים". ביצוע ההחלטה התממהה עוד 13 שנים, זמן מספיק לתימנים להוליד עוד ילדים שיתקשרו למקום כאל ארץ מולדת. הילדים האלה היו עדים לצעדים שבהם נקטו אנשי כינרת כדי לסלקם מן המקום. חזקיה בן יהודה מרגלית, היום תושב מרמורק, שוטר בפנסיה. נולד בכינרת ב-1919: "כשהחורים שלי היו יוצאים לעבודה בשדה, הייתי צריך ללכת אל הרב,

חזקיה בן יהודה מרגלית, יליד כינרת, היום במרמורק: "הייתי מוכן היום לתת להם את הבית שלי כאן במרמורק, עם הגינה, ולקבל שם 40 מטרים".

להיות אצלו כל היום, ללמוד תורה, להבעיר לו אש. כשלא התחשק לי, הייתי מתחבא בין העצים עד שהחורים חזרו. היינו כמו בגטו. לא הלכתי לבית-ספר. ב-1928 יצא השד מהבקבוק. המכונאי של בית המוטור היה סוגר לנו את המים לשרות. אני הייתי שובב. הייתי מתחבא בין השיחים ופותח את המים בחזרה. ביום אחד אחר הצהריים, רק הנשים היו בבתי, עלו חברי כינרת עם הבהמות שלהם על שטחי הירקות שלנו, התחילו לחרוש. הנשים יצאו להאבק בהם. רבקה מרגלית לקחה שוט והתחילה להרביץ בהם ובבהמות. אני זוכר שהיא תלשה את המטפחת מהראש שלה, והשיער שלה הגדול, המקורול, התפרע.

"הייתי מוכן היום לתת להם את הבית שלי כאן במרמורק, עם הגינה, ולקבל שם 40 מטר. כי נולדתי שם, אהבתי את המקום. אין, אין נוף כזה בשום מקום. לא באתי למרמורק מרצוני. הכריחו אותי לבוא".

אהרוניק ישראלי: "לגבי עדויות מסוג זה אני סקפטי. תעשי חשבון קטן ותראי שאף אחד מאלה שהיו שם כבר אינו בין החיים. נרמה לו לילד הזה שהוא היה נוכח שם, אני מכיר אגרות כאלה. אני מדבר על עובדות. יכול להיות שפתחנו וסגרנו את המים, אבל היו לזה סיבות, בגלל שהקבוצה היתה בכניה, והמוטור הרים מים רק ל-60 מטרים. כל השאר זה פרשנות שלו".

הפאטרנליזם היה נקודת המוצא החיובית ביותר כלפי התימנים. "הצד הכי חלש שבחיי הציבור התימני הוא - חוסר באיכוף אחראים ומתאימים, שידעו לנהל את ענייניהם ולהגן על צרכיהם בהכנה ובאופן

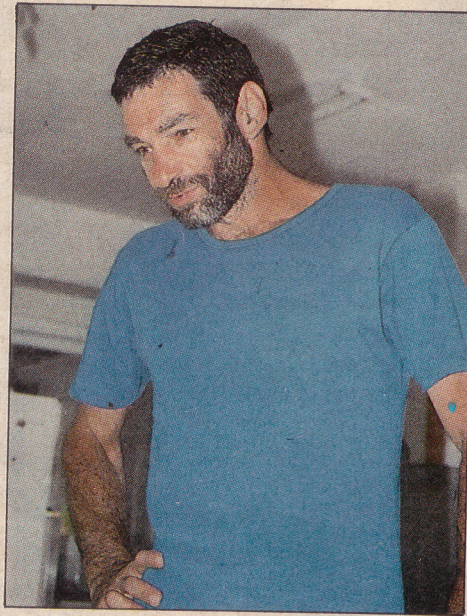
מאורגן", (י.שפרניצק, "בין התימנים"). אל העמק הוטרחו ועדות שונות במשך עשר שנים כדי לברוק את עניינם. חברי הוועדות, שמעולם לא היה בהן תימני, ביקרו את התימנים ושוחחו עמם. בכלל, החלוצים אהבו להתארח בחושות. בן-גוריון, הרצל, א.ר. גורדון. אצל התימנים היתה מסורת חמה, היו מאכלים אקוטיים והיתה משפחתיות מוצקה שכה חסרה לחלוצים המחמירים עם עצמם. אבל בין ילדי כינרת האשכנזים לבין ילדי התימנים לא נוצר מגע חברתי. הברלנות, במקרה זה, היתה הרדית.

אהרוניק ישראלי: "אני זוכר דבר אחד - את הכלבים הערביים שלהם, שהיו תוקפים אותנו. היינו צריכים לעבור ליד שכונת התימנים בבוקר, בדרך לבית חינוך בדגניה א', ואחרי הצהריים כשהיינו חוזרים. היו להם כלבים נוראים. הם עצמם ניראו תמיד כליכך מסכנים. אבא שלי היה ביחסים טובים איתם. מהמבוגרים ספגנו יחס של כבוד לכוח הסבל שלהם והרבה חמלה".

רוב העדויות על חיי התימנים בכינרת באו במשך השנים מהצד האשכנזי של הסיפור. לכן היו מקוטעות, שוליות, מקילות בערך החלוצי של התימנים. בכל מקרה, ההרואיקה המסופחת בדרך כלל לסיפורי העלייה השנייה לא רבקה בתימנים. איש מהם לא הוזמן לחגיגות 80 שנה לחצר כינרת. בכתבות על הנושא שפורסמו באחרונה מוזכרים התימנים, אם בכלל, כ"קבוצת התימנים המיוסרת והקטנה", "התימנים של יבנאלי, ילדים עלומי-שם שחלו וניקברו שם" (כתבה על בית הקברות של כינרת ב"דיעות אחרונות").

בית המוטור ליד קבוצת כינרת (בצילום המרכזי, מימין), עמירם אידלמן, בן כינרת (למטה), צילומים: בתי עמי המזרחי, ואסתר מנצור בביתה במרמורק (מימין למטה), צילום: ראובן קסטרו.

הקמת עוד קבוצה ועוד קבוצה אחרי רגניה א".
התימנים טוענים שהם חיו קבוצה קומונלית.
עשרים שנה עיבדו במשותף את שדותיהם, ביטלו
במשותף, דאגו ביחד לחוליהם. הם ביקשו לקלוט עוד
15 משפחות, ששטחיהם יורחבו, שיבנו להם בתים, כפי
שאמנם אושר למשלחת מתוכם שעלתה לירושלים.
אבל קבוצת כינרת התנגדה למגמה הזאת, יעברו
אחריכך אסתר מנצור מרמורק.
ישראל: "זה קשקוש. הם היו רק חמישה בתי אב,
ובתפיסת עולמם לא יכלה להיות קומונה. זה סתם
סיפורים".

התימנים עצמם - שתקו. עמירם אידלמן שואל
במפגיע - למה? הוא מבין שוקני המקום כבר עייפו
ממאבקים, וגם שלהשקפה הדתית היה חלק
בפאסיביות. מי שהיו או צעירים קברו בתוכם חרון
נורא ועלכונן שהם מעדיפים להדחיק, אבל "הנכרים
שלהם", אומר עמירם, "אלה שנולדו במרמורק, למה
הם שותקים?"
עדנה מימון: "פשוט לא ידענו. כל הסיפור הזה
היה לי. ועכשיו אני רוצה שידעו. שתהיה הכרה
באבא שלי".

מ וקי צור: "אנשי כינרת היו קנאים מאוד
לארמיתם. האפשרות שהם ייצאו משם עוררה
עצמותם בלתי רגילים. במשך זמן רב היו
החלטות סותרות. אני מתאר לעצמי
שבתהליכים האלה היו פגיעות מאוד קשות בתימנים".
עמירם אידלמן: "היתה הצעה שאנשי כינרת יעברו
לארמית דלמייה, שהיום יושב שם קיבוץ אשדות
יעקב. במקרה כזה תימני כינרת היו נשארים במקומם.
אנשי כינרת התלכטו והתווכחו. אף אחד לא העלה
ברעתו שאם אנשי כינרת נשארים במקום אז אולי
תימני כינרת יעברו לדלמיה".

יפת כוכבי, מרמורק: "היתה מגמה לנקות את
העמק מתימנים. אבל כשהתימנים בכינרת שיווקו
לדמשק חצילים כאלה גדולים ועגבניות בהרליה
ועגבניות בלי הרליה, וקישואים, בחצר כינרת עדיין
התווכחו על צורת הישוב שיקום. התימנים היו שם
לפני אנשי קבוצת כינרת".

העובדות מצביעות על כך שכניציון ישראלי,
שנהרג ב-54' באסון מעגן, הגיע לחצר כינרת ב-1908.
אח"כ נדר ברחבי הארץ כמנהיג קבוצת עבודה. כשחזר
לחצר כינרת כדי ליסד קבוצת ישוב, התימנים כבר
ישבו שם כשנה. כך יצא שאלה ואלה טענו בצדק
לזכות ראשונים. אבל האשכנזים ניצחו.

מכתב למהנדס מר ל. ומוש, חיפה, 21.11.23:
"א.ג., הרינו מאשרים בזה את הטלגרמה ששלחנו
לכבודו, לבלי להתחיל את העבודה בכנייני התימנים
בכינרת, היות ויש לזה ערעור מצד קבוצת כינרת. נא
לחכות בהתחלת העבודה הנ"ל, עד אשר תבוא לזה
פקודה מיוחדת. בכבוד רב, (כאן בא כתם גדול של ריו,
שמסתיי מאחוריו חתימה).

מנהל המחלקה להתיישבות בהסדרות הציונית
באותה שנה היה ארתור רופין, שהרגיש בפני התימנים,
ככל הזדמנות, כי "יבנאלי נשלח לתימן כדי להביא
פועלים ולא יותר, ואין חובת התיישבותם חלה על ועד
הצירים". (זכריה גלוסקא, "למען יהודי תימן").

מרים כוכבי לבית צאירי נולדה בכינרת ב-1923:
"אני זוכרת את הירדן ואת המוטור ואת הבתים שבנו,
ועוד צריף אחד שגרנו בו. כשהייתי בת שנתיים וחצי
לקחתי גוצ של עץ ושטתי על הירדן. פתאום התחילו
צעקות, איפה מרים, איפה מרים. ואני נהיית לי
לשוט. ניגשו בשקט לגדת המים והסתכלו, שלא
להבהיל אותי. בסוף רבקה מרגלית שחתה אלי בשקט
ולקחה אותי.

כשהיה הרעב בארץ, לנו היה מחסן של חיטה.
ביקשו אנשי רגניה א' הלוואה של חיטה מאבא שלי.
נגמרה המלחמה, והם לא רצו להחזיר את ההלוואה.
אבא שלי הלך לברך ואפטר, היה משפט וניפסק שהם
מחזירים את החיטה. והם החזירו".

מה את מרגישה כשאת באה לכינרת היום?
"יש לי התנכרות וכעס גדול. אבא סיפר לי
שבאסיפה כללית שלהם, בא אשכול ואמר להם: אם
לא תצאו, נוריד לכם את הגגות. תמיד אמרתי לחברים
שלנו: גרשו אותנו מכינרת ועברנו הנה למרמורק.
היינו קבוצה חמה כזאת, ואנשים היו באים אלינו. היה
לחם מיוחד שרקבה מרגלית היתה אופה לברל
בצלסון, ולחם מיוחד עגול כזה, לאברהם הרצלד.
אמא שלי, זרה, היתה מטפלת במחלת המעינים של
א.ד. גורדון. הכינה לו תה מיוחד, ונגעה בו גם כשהיה
לא נעים".

אז למה עזבתם?

(המשך בעמוד 44)

זהו מצבי העגום פה בבית החרב הזה. בבית הזה נפלה
בתי מהסולם ותמת... כי הלא חורבה היא ואין אדם
יכול לדור בחורבה. ובכן, בהיות שההנהלה הציונית
נייקקת תמיד לעזרתם של התימנים, לכן הגני מבקש
מאת כבודו לחוש לעזרתי ולגאלני מהחורבה הזאת,
שהביאתני עד רכא, ולסייע בידי שאוכל להתיישב
בישוב של יהודים בבית אשר יסכון לדירה".

"אנחנו למעשה לא רצינו לעבור, הרבה זמן הם
רצו שאנחנו נעבור, ואנחנו לא רצינו. הרבר היחד
שגרם לנו לעבור - היה חוסר המניין בבית הכנסת".
זאת הגירסה לעזיבת כינרת (מתוך "סעי יונה" של
יוסף מרגלית, בנו של הרב דוד בדישראל.

עמנואל מודרי, בן 40 ממרמורק שסבו נמנה עם
תימני כינרת, מקבל את הגירסה הזאת. מתח מעניין
נוצר בין הפרשנות הנינוחה של נצר התימנים החייני
הזה, לבין פרשנותו הזועמת של עמירם אידלמן, בן
האשכנזים הכינרתיים. מודרי בטוח ששום גורם חיצוני
לא היה מעלה את התימנים על המשאיות ב-30' אם
היה להם מניין בבית הכנסת.

הרב אמר: "אם נשבת אני לא יכול להתפלל
בציבור, זה גלות". אותו רב שאמר: "משני דברים
נקעה נפשי. מאנשי העלייה השניה ומהמוטור". וניתן
האות לבסוף לשתף פעולה עם מגמת העקירה משפת
הכינרת.

מודרי מתבסס בהנחה שלו על עיקשותם של
התימנים, כפי שבאה לביטוי בסיפור השתלטותם על
ארמת כינרת. יוסף מרגלית, בן הרב, שסיפורו המבוצח
מציג את ההתיישבות התימנית בכינרת כפיקניק
פרטיזני מתמשך, טוען (בספר "סעי יונה"), שיום אחד,
בעודם מסקלים שטח של שישה רונם נוספים שהזדקקו
להם, ניועקו אנשי כינרת: "מה זה, כל פעם הם
לוקחים! בא אהרן שידלובסקי עם מחרשה של 80 ס"מ,
עשה תעלה בין האדמה שלקחו (התימנים) לעצמם
לבין שלהם ואמר: זהו הגבול - לא יותר. אמרו לו
(התימנים): טוב, לעת-עתה אנחנו לא צריכים יותר.
כשנצטרך לא נתחשב בתעלות".

מן הסתם היה הצבר של גורמים לעקירה. לקראת
1929, כשעמדה קבוצת כינרת לעלות אל הגבעה
שעליה היא שוכנת היום, היה גלוי לעין שהתימנים
מושרשים משם במרכז ובחזית שטחיהם. אהרוניק
ישראלי: "פתאום באמצע היה תקוע גוף זר של
תימנים. היה ברור שאין מקום לשני ישובים, והיה
ברור שכנינרת נשארת".

למה?

"זה תאם את הקונספציה של העלייה השניה, של

שנים רבות לפני שפנו עשר משפחות תימני
כינרת התרחש מה שמכונה "גירוש יבנאל". אכן, כבר
היה גירוש של תימנים מכינרת, ב-1913. תעדה אותו
כרגשות שושנה בלובשטיין, אחותה של המשוררת
רחל. הכאב ומורכבות התחושות הנילוות לאירוע,
יכולים להתאים, מן הסתם, גם לגרוש של 1930.

בלובשטיין: "זוכרת אני את הרושם שהידיעה
עשתה על התימנים. איך? מה? את כינרת לעזוב?
לנודד? ולאן? כאן מקומנו!... הכל אוהבים את כינרת,
ניקשרו אליה בכל החיבה המיסטית. היא מקום
הגאולה, מקום ראשון להם בארצנו... על אף התלאות
שמצאו אותם כאן... נקשרו לכינרת ואהבוה אהבה
עזה... ג. ידע שמלחמה לו אייתי יותר מאשר עם הכל.
המחנה נקרא על שמי: שושנה והתימנים. כך, בכת
אחת לנתק את הקשרים שזה עתה התהוו?...האמנם
תקום בנו רוח לגרשם?"

בלובשטיין בילתה עם תימנים בערב האחרון.
היא ניקרעה בין מחויבותה לקבוצת כינרת לבין
נאמנותה לתימנים. אולי בניגוד לאנשים אחרים
בתקופתה, היתה מודעת למלוא משמעות מעשה
הגירוש. היא איבחנה אצל המגורשים צער עמוק, לא
קינאה. כעס הופנה ישירות לג, מנהל החווה, שכונה
בפיהם "הרשע", שנמנע מלפגוש בהם פנים אל פנים.
(נכדי התימנים רוצים היום לדעת מי היה אותו ג. יש
להם כמה השערות).

ע שר שנים אחרי גירוש הקבוצה הראשונה כתב
הרב דוד בן-ישראל, המורי של תימני בית
המוטור, להנהלה הציונית בארץ ישראל.
נוסח המכתב אינו משאיר ספק לגבי הבנתו
של מנהיג תימני כינרת שהנהגת הישוב
נמצאת אצלו כחוב:

"הרשוני נא לבאר לפניכם את מצבי כמו שהוא.
זה לי 11 שנים שעזבתי את ארץ מולדתי תימן ואבוא
ארצה ישראל, ופה אני מתגורר במשאבת המים אשר
ע"י המושבה כינרת, ואני סובל פה הרבה מאוד. כל
חמורי ניגנבו לי ע"י גנבים שחררו לתוך הבית וגם
עופות אי אפשר לי לגדל פה יען שהשועלים אוכלים
אותם וגם בלילה לא אנוח כי קול המכונה מנדרת את
שנתי מעיני ומחלת הקדחת. תוקפת אותי לפרקים -

תחזית לשבוע שבין 23 ל-29 ביוני

סרטן

21 ביוני עד 22 ביולי
זה יהיה בשבילכם שבוע של תגליות מרתקות. המזל ישחק לכם בתחום היצירתי. הקדישו מעט זמן למנוחה ולקריאה. זו גם התקופה הנכונה לבילוי עם ידידים. ההתפתחויות הכספיות השבוע יפעלו ברובן לטובתכם.

אריה

23 ביולי עד 22 באוגוסט
תזכו להכרה ולהערכה על פעילות מסויימת. אם אתם עוסקים במכירות תזכו להצלחה מיוחדת. קשרים חברתיים יסייעו עו אף הם בעבודה. לחץ בעבודה עלול לחייב אתכם לדחות בילוי מסויים שתיכוננתם.

בתולה

23 באוגוסט עד 22 בספטמבר
הממונים עליכם בעבודה יתרשמו מכם במיוחד בימים אלה. יש לכם רעיונות מבטיחים שיקדמו אתכם. הזדמנויות ממש נופלות לחיקכם. זהו זמן מתאים ביותר למגשישים עם ידידים ובלילי הזמן בצורה החביבה עליכם.

מאזניים

23 בספטמבר עד 22 באוקטובר
אתם טובים במכירת עצמכם ושכנוע את ריכם ברעיונותיכם. אך אל תהססו להתייעץ במומחים אם יש צורך. נסיעות שאתם מתכננים עכשיו תעלינה יפה. אך מצד שני יש לכם התחייבויות רבות שיתבעו מזמנכם.

עקרב

23 באוקטובר עד 21 בנובמבר
צפוי שינוי משמעותי בעניינים הכספיים השבוע. בינכם לבין בן הזוג תשרור הבנה מירבית. התייחסו בחשדנות מסויימת להצעות הנוגעות להשקעה או כספים אך אל תהססו לנקוט יזמה ולחתור כל הזמן קדימה.

קשת

22 בנובמבר עד 21 בדצמבר
בני זוג עוסקים בתיכונן תכניות משמחות לעתיד. אחדים עשויים אף להתחיל להיניח שא. זוהי תקופה מתאימה בכלל לחתימה על חוזים וגם לנסיעות. מזמנכם הטוב וקיימתם האישי ישיפעו על התייחסות הסובבים אליכם.

גדי

22 בדצמבר עד 19 בינואר
צפויה הזדמנות מפתיעה בחיי העבודה שלכם. אתם יעילים ומצליחים לשכנע גם אחרים ולהדביקם בהתלהבותכם. תהנו מבילוי עם אנשים חדשים ומעניינים אך אל תניחו לאגו שלכם לקלקל לכם יחסים. יש סיכוי למפגש רומנטי.

דלי

20 בינואר עד 18 בפברואר
תהנו מעשייה משותפת עם ידידים. כישוריכם היצירתיים יזכו להכרה. גם בתחום הרומנטי יקרו דברים מפתיעים. אל תניחו לבעיות המטרידות אתכם לתפוס את כל זמנכם. הקדישו זמן לילדים וגם להנאות שבתם.

דגים

19 בפברואר עד 20 במארס
תקבלו בימים אלה החלטה חשובה הנוגעת לבית ואולי גם לחופשה. פעילות יצירתית ובלילי סתם יתרמו לאשרכם. מצד שני אורחים בלתי צפויים עלולים לקלקל לכם תכניות. יתכן שתצטרכו להשהות פרויקט מסויים לזמן מה.

טלה

21 במארס עד 19 באפריל
הראש שלכם עובד מצויין ודברים חדשים מלהיבים אתכם שוב ושוב. גם הסובבים אתכם פתוחים וקשובים לרעיונותיכם. מצד שני כדאי לצנון מעט את ההתלהבות כשיוצאים לקניות כיוון שהמצב הכספי דורש צימצומים מסויימים.

שור

20 באפריל עד 20 במאי
צפויים כמה שינויים קטנים אך משמעותיים בחייכם. חדשות טובות תגיענה באמצעות טלפון או מכתב. סבלנותכם תצטרך לעמוד במבחן בעניין כלשהו הקשור לחוק. מצד שני, העניינים הכספיים דווקא יתנהלו על הצד הטוב ביותר.

תאומים

21 במאי עד 20 ביוני
אל תהססו לקחת יזמה ולעשות צעד ראשון לקראת אחרים. יתכן שתקבלו מתנה נחמדה. בעבודה צפוי לחץ אך בסך הכל הדברים יתנהלו לשביעות רצונכם. אל תזניחו שיחות טלפון או תכתובת שעלולות לעשות.

עקירה

(המשך מעמוד 13)

"לא היתה ברירה. אנשי הסוכנות באו ולחצו. עכשיו, כשאהרונ'יק ישראלי משחזר את בית המוטור, הוא בא אלי לשאול אותי איך ניראו המדרגות".
נתנאל בן ישראל מרגלית נולד ב-1927 בכינרת, היום חבלאי וירקן במרמורק. פה בהתחלה היה חסר לגו היים. אני זוכר שבימים האחרון בכינרת הלכו הנשים עם הילדים להיפרד ברחצה בים, מול בית הקברות. לפני שנה באנו לבית המוטור, כל שנה אנחנו עולים לבקר באיזור. עבדו שם ערבים בשיפוק. עמדנו להצטלם, והפועלים שאלו אותנו, מה אתם עושים? עמדנו וסיפרנו להם שאנחנו היינו כאן לפני שישים שנה. למי נספר? אנחנו קוראים היסטוריה על כל הקיבוצים. וזאת היתה עליה שעסקה בסלילת כבישים ויבוש ביצות, בפיתוח הישוב. משהו ייגרע ממקומי דגניה אם יספרו שהיתה גם קבוצה של תימנים? אני לא רוצה מאף אחד שום דבר. זה מצחיק, לא גילחם היום על ירושות. רק שיספרו. מה באמת היה. מה הם מסתירים?"

א

הרוניק ישראלי טרוד עכשיו בשחזור האתרים ההיסטוריים סביב קבוצת כינרת. בבית המוטור הוא רוצה להנציח: "1. חקלאות בהשקיייה, עם 'השלישיה' בראש. אפילו השגתי מנוע ישן, כמו זה שהיה שם. 2. יבוש הביצה. 3. תימני כינרת. אף פעם לא זכו שיאירו אותם. אבל היות שגרו שם, אולי נציג אותם בצורה הכי צנועה. כשכיל זה אפילו נסעתי למרמורק".
על דלת בית המוטור המשוחררת כתוב שנבנה ב-1910, כדי לשאוב מים לחוות כינרת. שהשתכנו בו מספר פועלים. בתוכם "השלישיה": בניציון ישראלי, נח נפתולסקי ומאיר רוטנברג. שהחלו בגידול ירקות. שמשנת 1915 ועד סוף שנות העשרים, בנוסף לעבודת המוטור, "השתכנו בו גם כמה מתימני כינרת".
לתימנים אין שמות, הם גם לא מתכננים בנוסח

הפולקלור הפאמיליארי של הישוב - "שלישיה", אבל עשרים שנה ישבו באיזור, מתוכן 13 שנים בתוך בית המוטור עצמו, ויש לשער שגם שמרו עליו בלילות, ולו בגלל העובדה ששכבו לישון בחדר הסמוך. נתנאל מרגלית: "מי שהחזיק את בית המוטור זה שלוש משפחות מאיתנו".

מרגלית מתעקש בגאווה על שורשיו הטמונים בכינרת. "אני נכנס למונית ואמר לנהג - קח אותי לרחוב כינרת, ודע לך שאני נולדתי בכינרת ואני גר ברחוב כינרת!". קשישי מרמורק, מי שהיו בחורים ובחורות בהליכה מכינרת, מעדיפים לחבוש ולהחביא את פצע החוויה. אלה שהיו שם ילדים, שומרים על עוצמה רעננה, לא מעט רומנטית, בהסתכלותם על השכונה הרווייה שלהם. אפילו הלוויית זכורות להם כאילו רוטינה קוסמת. מלכה מנצור היתה מתגנבת לבית הקברות בשעת הלוויית, למרות האיסור. "פעם שאלתי את הדודה שלי: כל הזמן אני רואה לוויית, זה רמיון שלי? הדודה ענתה: לא, זאת מציאות!"

אסתר מנצור בת 82, אמא של מלכה, ואביה משה, התחננו בכינרת ועבדו קשה בשדות. הם זוכרים במיוחד את המחלות. "כולם מתו מקדחת", אומרת אסתר, "היו באים עם חום גבוה, שוככים, אחרי שלושה ימים היו הולכים לעולמם. מה היה לנו שם? רק צרות! אנחנו לא מתחרטים שהעבירו אותנו להנה". היום שניהם שוככים חולים בחדר אחד במרמורק.
מוקי צור: "לומר שהתימנים היו הולצים זה יותר מנכון. חלק גדול מהם היה מבוגר מהחלוצים שכאו ממזרח אירופה, ונידרש מהם מאמץ הרבה יותר גדול. כפרספקטיבה כל היום זה נראה משונה, אבל הם ממש הגשימו את חוון החלוצים. זה אולי אירוני, אבל הם היו הראשונים שהביאו ספרים לחוות כינרת".

סעדיה צאירי, אבא של עדנה מימון, לא שינה את שמו למרגלית, כרוב ענפי המשפחה, כי נותר יחיד ממשפחתו הקרובה. סיפור הולך במשפחה שהשם השתנה לאחר ביקור של ח.נ. ביאליק, ששוחח עם הרב דוד בן ישראל. אמר ביאליק: פיך מפיק מרגליות, וכך שונה השם.
סעדיה צאירי חיוק את שורשיו הגרודעים בכינרת. הוא הביא שתיל של תמר ונטע בחצר במרמורק. מן

החוטרים הוסיף ושתל בחצר, ובצערירותו היה קוטף את התמרים ומכין יין. לאשתו, בת כרם התימנים, שבאה אליו בשם ידידה, נתן את השם תמר, וכך היא נקראת היום, אמא של עדנה.
סעדיה התייחס בגיל 12 ונשלח לפנימיה בירושלים. "אחרי שנתיים אמרתי להם: אני רוצה הביתה, אני רוצה הביתה. הביאו אותי למשכיר. אמרו, תיקח אוטובוס לטבריה. בטבריה לקחתי את העגלה של החלב, שהלכה לרגניה, אבל לא היה מקום, אז שמתי את התרמיל ורצתי ליד העגלה".

עדיה, בן 84, צוחק בקטע הזה, מאושר. "רצתי והשגתי אותם וחכיתי בשיחים ליד בית המוטור. כשהגיעו לקחו אותי לרגניה. היה חורף וגשם. ברגניה לקחה אותי חיותה בוסל ואמרה: סעדיה הקטן, הנה סעדיה הקטן. היא עטפה אותי בשמיכה ונתנה לי אוכל חם. בבוקר הלכתי לכינרת".

כשנשאל סעדיה מה הוא מרגיש היום כלפי אנשי כינרת, שתק. איש צחקו, סעדיה. בחזה שלו טמון קוצב לב. השאלה הוצגה לו שוב, והוא שתק. לפתע החלו עיניו לרמוע.
עדיה אמרה: "מספיק, בואו החוצה. פעם ראשונה שאני רואה תגובה כזאת אצל אבא שלי".
לפני חודש עלה סעדיה לקברי הוריו בכינרת, כמנהגו מדי שנה. קברי התימנים קרובים אל המים. משטחי בטון חשוף פשוט. קברים נידחים עד היום. מצלמת הטלוויזיה החגיגית לא מגיעה אליהם. עמירם אידלמן אומר שהתימנים נקברו הרחק מתברי קבוצת כינרת, ורק קבר אחד של אשכנזי קדם להם, זה של נתן איכר, בחור בן 19, שהיה פועל במנחמיה ואיבד עצמו לדעת. אחריכך, כשנתרבו המתים, נוספו קברים מכובדים יותר, קרוב לתימנים. ברל ורחל וברוכוב וישראל.
"שום דבר בבית הקברות הזה אינו מקרי", אומר אידלמן. נוגעים בקברי התימנים, אך מוגבהים היטב מעליהם, ניצבים הקברים הלכנים של שמואל יבנאלי, שנפטר ב-61', וזוגתו הניה.

תלמה אדמון